

لنډیز

پدی کی شک نشته چی مرگ د هر انسان لپاره یو منل شوی حقیقت دی، له مرگ څخه ورسته له اکثره مسلمانانو څخه مال اودارایي په میراث پاتی کیږی چی د متوفی ورثه یی دشرعی احکامو مطابق خپل منځ کی تقسیموی، آیا متوفی کولای شي له میراث نه پرتهخپلو غیر وارثو اقراروته په خپل ژوندکی د خپلی دارایی په یو اندازه مال سره وصیت وکړي؟ او دا وصیت کول آیا جائز او مشروع کار دی؟ او که وصیت ورباندې واجب دی؟ ددی وصیت کولو په رابطه دعلماوو مختلف نظریات شتون لري.

جمهور علما: لکه احناف، مالکیان او شوافع وایي: د اسلام په لمړنیو کی دقران کریم د دې مبارک آیت په اساس (كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ) 180 بقره (په تاسی لازمه شوی، کله له تاسی نه یوچا ته مرگ راشی که چیری مال ورځنی پاتی شی - وصیت کول مور، پلار اوخپلو خپلوانوته).

دپورتني ایت پراساس ورثه وو ته په مال سره وصیت کول واجب وه، او د میراث تقسیم هم د وصیت په اساس تر سره کیده، خو کله چی د میراث آیتونه نازل شول، د وصیت وجوب نسخ شو او په استحابی ډول هر څوک کولای شي خپلو غیر وارثو خپلوانواو یا غریبانو ته د خپل مال په دریمه برخهیا له دریمی نه په کمی برخي سره وصیت وکړي.

اهل ظاهر او یو تعداد مفسیرین لکه جصاص داحکام القرآن مولف وایي: اوس هم غیر وارثو خپلوانو ته د مخکنی آیت پر اساس په یو مقدار مال سره وصیت کول واجب دی او پورتنی آیت د وارثانو په حق کی منسوخ دی او د غیر وارثو خپلوانو په حق کی په خپل وجوب سره پاتی دی.

د افغانستان مدني قانون او د مصر د وصیت قانون تنها د متوفی هغه لمسیانو ته چې پلار یی دنیکه یا نیا په ژوندون کی وفات شوی وي او د میراث د قواعدو پر اساس د میراث مستحق نه وي د قانون د حکم پر اساس وصیت واجب بللی.

1- عضو کادر علمی پوهنځی شرعیات

2- عضو کادر علمی پوهنځی شرعیات

+93789202907 :

+93788663432 :

Wazirmohammad77@gmail.com :

Abdulwahab.husam@gmail.com :

معلومات مقاله

تاریخ نشر: 1403/06/16

شماره مقاله در ژورنال: 03

تعداد صفحات: 12

شماره نوبتی مجله: 15

کلید واژه ها

واجبه وصیت، فقه او قانون،

موصی، موصی له، موصی به.

معلومات مجله:

مجله علمی پوهنتون سلام، نشرات خویش را از سال 1390 هـ.ش آغاز نموده و دست آورد های زیادی در این زمینه دارد، در ادامه سلسله فعالیت های خویش به تاریخ 1401/03/22 اعتبار نامه خویش را به عنوان یکی از معتبرترین مجله از وزارت محترم تحصیلات عالی کشور به دست آورد، آدرس: افغانستان، کابل، ناحیه چهارم، کلوله پشته، چهار راهی قلعه بست (گل سرخ)، پوهنتون سلام.

آدرس ارتباطی؛ وبسایت: <https://research.salam.edu.af>، <https://salam.edu.af/magazine> ایمیل: salamuk@salam.edu.af، salamresearchcentre@salam.edu.af

شماره های تماس: +93202230664 و +93788275275

لنډیز

الحمد لله رب العالمين، و الصلاة والسلام على سيد الانبياء و المرسلين، و على آله و اصحابه اجمعين.

مرگ هر انسان ته راتلو نکی دی اوله مرگ څخه خلاصون نه لري، له مرگ نه وروسته له هر انسان سره د هغه د دنیوي اعمالو په بنا معامله کیږي، انسان که خپل دنیوي ژوند په ایمان او د اسلامي شریعت مطابق په ښایسته اعمالو سره تیرکړی وي، او له مرگ نه وروسته ده د جنت لاره غوره کړي وي، تل پاتي سعادت او نیک بختي

ور په برخه کېږي، او که دنيوي ژوند يې د اسلام د اصولو خلاف په ناوړه اعمالو سره تير کړی وي، په حقيقت کې ده له مرگ نه وروسته په لوی لاس د خپل ځان لپاره د شقاوت، بد بختی او جهنم لاره غوره کړی.

دموضوع طرحه:

د یادونې وړده، کله چې په اسلامي ټولنه کې یو مسلمان وفات شي او له هغه څخه څه مال او دارايي په ميراث پاتې شي، د ده مال او دارايي، د ده هغه خپل خپلوانو او اقاربوته - چې د ميراث د اصولو او قواعدو مطابق د ميراث مستحق وي - ورکول کېږي. مگر د دې خبرې وضاحت هم ضروري دی، چې متوفی له مرگ نه مخکې په خپل ژوند کې خپلو هغه اقرباء او خپل خپلوانو ته چې د ميراث د اصولو او قواعدو پر بنسټ د ميراث مستحق نه وي - په يو اندازه مال وصيت کولای شي؟ او که په شرعي لحاظ وصيت کولای شي، دا وصيت کول ورباندې واجب دي، او که مستحب؟ او که فرضاً خپلو اقاربو ته د مال د وصيت کولو اراده ولري. نو په کوم اندازه مال ورته وصيت کولای شي؟

له بلې خوا په ټولنه کې ډير داسې واقع شوي او واقع کېږي. چې يو شخص درې يا څلور زامن لري، د دې زامنو څخه يو زوی يې د ده په ژوند کې وفات کېږي، او د دې وفات شوی زوی څخه يتيمان پاتې کېږي چې د ده د پلار لمسيان بلل کېږي، کله چې وروسته نيکه وفات شي د دې نيکه له مال او دارايي څخه - په داسې حال کې چې د نيکه زامن (چې د يتيمانو ترمنځ دي) ژوندي دي - يتيمانو لمسيانو ته ميراث ورکول کېږي؟ او که نه ورکول کېږي؟ په شرعي لحاظ څه بايد وشي؟

دا او دی ته ورته موضوعات زموږ د بحث اصلي موضوع ده. چې په فقه او قانون کې دغې يتيمانو ته - چې د ميراث د اصولو په بنا له نيکه نه په دې خاطر د ميراث مستحق نه دي چې د هغی زامن ژوندي دي، آیا په دې حالت کې پر نيکه واجب ده چې دې يتيمانو ته په دريمه برخه مال وصيت وکړي او که نه؟

دموضوع اهميت:

په دې کې شک نشته چې اسلام د ميراث لپاره ټاکلي اصول او ضوابط لري، کله چې څوک وفات شي، او له هغه څخه مال او ثروت په ميراث پاتې شي، د ده مال او ثروت، د ميراث د شرعي اصولو او ضوابطو مطابق د متوفی د مستحقو وارثانو ترمنځ تقسيمېږي، خو کله هم په ټولنه کې داسې واقع شوی، او واقع کېږي، چې يوشخص دخپل پلار په ژوند کې وفات شي او يتيمان ورڅخه پاتې شي، بيا وروسته د دې يتيمانو نيکه وفات شي، د ميراث د اصولو او قواعدو پراساس، دغه يتيمان له خپل نيکه څخه د ميراث مستحق نه دي، له بلې خوا کله يا ځيني وخت دغه يتيمان د نورو وارثانو په پرتله مال ته زيات ضرورت لري، او د اسلام اجتماعي عدالت يې مناسبه نه گڼي، کله چې د نيکه ميراث د هغه د زامنو ترمنځ (چې د يتيمانو ترمنځ بلل کېږي) تقسيم شي، دوی (يتيمان) د نيکه له ميراثه په دې عنوان محروم شي چې پلار يې د نيکه په ژوند کې وفات شوی دی، د دی مشکل د حل کولو په خاطر، چې ايا په نيکه واجب ده په خپل ژوند کې دغې يتيمانو ته په يومقدار مال سره وصيت وکړي ترڅو اجتماعي عدالت مراعات شي، او يا دا چې وصيت کول ورباندې واجب نه دي؟ او که ناخپلې مرگ ورباندې راشي او د وصيت کولو فرصت ورته پيدا نشي، د نيکه له ترکې څخه څه مال دې يتيمانو ته ورکول کېږي او که نه ورکول کېږي؟ د دې مشکل دحل په خاطر ما وغوښتل په دې رابطه شرعي دلايل او د فقهاوو نظريات راټول کړم، او پدې هکله تحقيق اوڅيړنه وشي.

مخکې لدې چې پر اصلي موضوع (په فقه او قانون کې واجب وصيت) علمی او تحقيقي بحث او څيړنه وشي، د موضوع د ښه وضاحت په خاطر په کارده په دې بحث وشي، چې په شريعت کې وصيت څه ته وايي، د مشروعيت د لامل يې څه دي؟ د مشروعيت حکمت او فلسفه يې څه ده؟ حکم يې څه دی؟ بيا د دې په رڼا کې د واجب وصيت په څرنگوالي او احکامو باندې تحقيق او څيړنه کوو.

د وصيت تعريف

وصيت په لغت کې: د وصول او اتصال په معنی دی، (يوشی ته رسيدل، او يا له يوشی سره پيوستون) (۱)

په قران کریم کې وصيت به دوو معناوو راغلی:

۱: د ژوند په حالت کې د يوشی غوښتنه، لکه د الله تعالی د اقول: چې فرمایي (ووصينا الانسان بوالديه احسانا) (الاحقاف ۱۵ ایت) مور له انسانه له خپل مور پلار سره د احسان کولو غوښتنه کړی.

۲: له مرگ نه وروسته د يوشی غوښتنه، لکه د الله تعالی د اقول: (كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْأَقْرَبِينَ) (البقره ۱۸۰ ایت) په تاسې لازمه شوی، کله له تاسې نه يوچا ته مرگ راشي که چېرې مال ورځنې پاتې شي - وصيت کول مور، پلار او خپلو خپلوانو ته.

وصيت د شريعت په اصطلاح کې: (هغه انسان غيره عينا او دينا او منفعه علی أن يملك الموصی له الهبه بعد موت الموصی) (۲)

(د يو انسان له خوا بل چا ته د يو معين شي يا دين او منفعت بخښل دي، په دې معنی چې موصی له (وصيت کړي شوي شخص) به د دی بخشش شوي شي، د وصيت کوونکي له مرگ نه وروسته مالک گرځي).

او داسې هم تعريف شوی: (تمليك مضاف الي ما بعد الموت بطريق التبرع)(۳)

(په تبرعي او بخشش ډول سره يو چاته له مرگ نه وروسته د يو شي ملكيت وركول دي).

د وصيت د مشروعيت او جواز دلايل:

د وصيت مشروعيت په قرآن كريم، سنت نبوی او اجماع سره ثابت شوی.

1. قرآن كريم:

دالله تعالی دا قول چې فرمايي (كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِن تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ، حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ) البقره

(۱۸۰)

(په تاسې باندې په هغه وخت كښی چې ستاسې يو كس ته مرگ حاضر شي، فرض كړي شوي ده - كه چيرې مال يې په ميراث پريښود- چې مور، پلار او نورو خپلوانو ته په انصاف (عدل) سره په هغه باندی وصيت وكړی، دا په متقيانو باندی حق ده.

الله تعالی فرمايي (مَنْ بَعْدَ وَصِيَّةٍ يُوصِيَنَّ بِهَا أَوْ دَيْنٍ) النساء: (۱۱)

(خو د ميراث دا ټولی برخې) د داسې وصيت د ادا كولو وروسته صورت نيسي چې مړي ورباندې وصيت كړی وي، او همد دين (قرض) د وركړی څخه وروسته).

او الله تعالی فرمايي: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذُو عَدْلٍ مِنْكُمْ) المائدة: ۱۰۶

(ای مومنانو: كله چې له تاسی نه يو كس ته مرگ راشی، د شاهدانوصاب د وصيت په وخت كې ستاسې نه دوه عادل كسان دي).

2. سنت نبوی:

له ابن عمر (رضی الله عنهما) څخه روايت دی چې رسول صلی الله عليه وسلم فرمایلی: (مَا حَقَّ امْرِئٌ لَهُ شَيْءٌ يُوصِي فِيهِ بَيْتٌ لَيْلَتَيْنِ، إِلَّا وَوَصِيَّتُهُ مَكْتُوبَةٌ عِنْدَهُ)

(۴)

هيڅ مسلمان لره نه ښايي، چې دی څه مال د وصيت لپاره و لري، كه دوه شپې هم ورباندې تيريری، مگر ليكلي وصيت يی ورسره وي.

ابن عمر - رضی الله عنهما - وایي: له كله نه چې ما دا حديث له رسول صلی الله عليه څخه اوریدلی. پر ما يوه شپه هم نده تيره شوې مگر زما سره خپل ليكلي وصيت موجود وي.

له سعد بن وقاص رضی الله عنه نه روايت دی: (قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُودُنِي عَامَ حَجَّةِ الْوُدَاعِ مِنْ وَجَعِ اشْتَدَّ بِي، فَقُلْتُ: إِنِّي قَدْ بَلَغَ بِي مِنَ الْوَجَعِ وَأَنَا ذُو مَالٍ، وَلَا يَرِنِّي إِلَّا ابْنَةٌ، أَفَأَتَصَدَّقُ بِثُلْثِي مَالِي؟ قَالَ: «لَا» فَقُلْتُ: بِالشُّطْرِ؟ فَقَالَ: «لَا» ثُمَّ قَالَ: «الثُّلُثُ وَالثُّلُثُ كَبِيرٌ - أَوْ كَثِيرٌ - إِنَّكَ أَنْ تَذَرَ وَرَثَتَكَ أَغْنِيَاءَ، خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَذَرَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ» (۵)

سعد بن وقاص بيماروه، رسول صلی الله عليه وسلم دهغې پوښتنې ته ورغی، سعد ورته وويل: د درد اومرض له كبله دي حالت رسيدلی يم. اوزه مالداره يم، له يوې لور پرته بل وارث نلرم، (ای دالله رسوله): ايا په ټول مال سره وصيت وكړم؟ رسول صلی الله عليه وسلم وويل: نه، سعد وويل: رسول صلی الله عليه وسلم وويل: په دوه پر درې برخه د خپل مال سره وصيت وكړم؟ رسول صلی الله عليه وسلم وويل: ايا په خپل نيمايي مال سره وصيت وكړم؟ رسول صلی الله عليه وسلم وويل: نه؟ بيا رسول صلی الله عليه وسلم وويل: په دريمه برخه وصيت وكړه، او دا دريمه برخه هم ډيره ده. ځكه كه ته خپل وارثان اغنيا پريږدي دا به غوره وی نسبت دي ته چې دوی فقيران وي اوله خلكونه سوال كوي.

او رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمایلی: (إن الله تبارك و تعالی تصدق عليكم بثلث اموالكم في آخر اعماركم زياده على اعمالكم فضعوه حيث شئتم اواحبتهم) (۶)

الله تعالی پر تاسې باندې ستاسې د اموالو او ملكيتونو د دريمې برخې پيرزوينه كړی (تاسې كولاى شى د خپل مال پر دريمې برخې وصيت وكړی) نو د خپل مال دريمه برخه چيرته چې غواړی او يا چاته چې مو خوښه وي وصيت وكړی

3. اجماع:

اسلامي امت د رسول الله صلی الله عليه وسلم له زمانې څخه تر اوسه پوری د تاريخ په اوږدوكي هر وخت وصيتونه كړي دي، هيچ چايي ممانعت نهده كړی، نو د اسلامي امت له خوا دا عمل د وصيت پر جواز اجماع بلل كيږي (۷)

د وصیت د مشروعیت حکمت او فلسفه: په دې حدیث شریف کی په څرگند ډول بیان شوی. رسول صلی الله علیه وسلم فرمایي (إن الله تصدق علیکم بثلث اموالکم زیاده فی اعمالکم فضعوها حیث شئتم او حیث احببتم) (۸)

الله تعالی پر تاسې باندې ستاسې د اموالو او ملکیتونو د دریمې برخې پیرزونه کړی (تاسې کولای شی د خپل مال پر دریمې برخې وصیت وکړی) نو د خپل مال دریمه برخه چیرته چې غواړی او یا چاته چې مو خوښه وی وصیت وکړی

لدى حدیث څخه په څرگند ډول دا معلومیږي چې د ژوندانه به آخرو شیبو کې د مال او دارایی پر دریمه برخه سره خپلو خپلوانو او فقراوو ته وصیت کول مالی عبادت دی، انسان کولای شي پدې مالی عبادت سره الله تعالی ته د تقرب لاره غوره کړي، او په دې وصیت کولو سره د ده په نیکو اعمالو او حسنانو کې زیادت راشي، ځکه انسان مقصر دی، کیدای شپه خپل تیر ژوندانه کې د نیکو اعمالو او صدقاتو په ترسره کولو کې ورځنېی تقصیر شوی وي، شریعت د تیر شوي ژوندانه تقصیر د جبران او تلافی په خاطر هر مسلمان نارینه او ښځې ته د ژوندانه په آخري شیبو کې دا فرصت ورکړی، چې د خپل مال په دریمه برخې سره خپلو خپلوانو او فقراوو ته د شرعی شرایطو مطابق وصیت وکړي، او د اخروي ژوند لپاره یې د حسنه اعمالو ذخیره وگرځوي.

د وصیت شرطونه

په شریعت کې د وصیت لپاره یو لړ شرطونه ایښودل شوي، که دا شرطونه په وصیت کې موجود وه، دا وصیت په شریعت کې معتبر او صحیح دی، شرعی احکام او آثار ورباندې مرتب کیږي، او که لدې شرایطو څخه یو شرط هم نه وي، وصیت د اعتبار وړندی او شرعی آثار او احکام ورباندې نه مرتب کیږي.

دا شرایط یو تعداد تر وصی (وصیت کوونکی) پورې تړاو لري، او یو تعداد یې تر موصی له (وصیت کړي شوي شخص) پورې مربوط دي، او یو شمیره یې تر موصی به (وصیت کړی شوی مال) پورې تړاو لري.

لومړی د موصی (وصیت کوونکی شرطونه)

هغه څوک چې په مال سره چاته وصیت کوي هغه باید د وصیت کولو اهلیت او وړتیا ولري، یعنی په مال سره بل چا ته په شرعی لحاظ د بخشش کولو او بڼلو صلاحیت ولري، او اهلیت یې کامل وي، یعنی عاقل، بالغ، او آزاد وي، او د پوره اختیار خاوند وي، او د عقل د کمزورتیا او یا د غفلت له وجی ورباندې مالی بندیز نوي لگول شوی، که چیرې وصیت کوونکی، صغیر، یا لیونی، یا غلام وي، او یا جبريې او د اکراه ډول ورباندې وصیت شوی وي، او یا مالی بندیزونه ورباندې لگول شوی وي، د دې کسانو وصیت صحیح نه دی او شرعی احکام ورباندې نه مرتب کیږي. (۹)

دوهم د موصی له (وصیت کړي شخص) شرطونه

۱- موصی له باید د وصیت کوونکي وارث نه وي، وارث ته په مال سره وصیت کول شرعا جائز نه دی، ځکه رسول صلی الله علیه وسلم د مکی د فتحي په کال وویل: (إن الله قد اعطی کل ذی حق حقه فلا وصیة لوارث) (۱۰)

یقینا الله تعالی هرحقدارته خپل د میراث حق ورکړی لدی وروسته وارث ته وصیت کول نشته.

د دې حدیث په بنا د متوفی هغه خپلوان چې له متوفی څخه مال په میراث وړي هغې ته شرعا په مال وصیت کول جائز ندي.

۲- موصی له خپل وصی (وصیت کوونکی) په حرام قتل سره نوی وژلی، که چیرې موصی له هغه څوک چې ده ته یې په مال سره وصیت کړی وواژه، په دې قتل سره وصیت باطل شو، او موصی له د مال مستحق نه ګرځي.

دریم: د موصی به (وصیت کړي شوي شي) شرطونه

۱. په موصی به کې دا شرط ده چې موصی به د وصیت کوونکی له وفات وروسته د ملکیت د اسبابو په اساس د ملکیت وړتیا ولري، بناء هر هغه شی چې مالی ارزش ولري که عین وي یا منافع وي، وصیت کول په هغې سره جائز دي، او هغه شیان چې مالی ارزښت نه ولري په هغې سره وصیت کول جائز نه دي، لکه شراب، خنزیر.

۲. شرط دا ده چې وصیت کوونکی د ورثی له اجازې پرته د ترکی له دریمې برخې نه په زیات مال سره وصیت نشي کولای، ځکه له سعد بن ابی وقاص نه روایت دی (انه کان مریضا فعاده رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال یا رسول الله اوصی بجمیع مالی؟ فقال: لا. فقال: بثلثی مالی؟ قال: لا، قال: فبنصف مالی؟ قال: لا، قال: فثلث، فقال: علیه الصلاه و السلام: الثلث و الثلث کثیر. انک إن تدع ورثتک اغنیاء خیر من ان تدعهم عالة یتکفون الناس) (۱۱)

سعد بن ابی وقاص بیمار وه، رسول صلی الله علیه وسلم د هغې پوښتنې ته ورغی، سعد ورته وویل: ای د الله رسوله: ایا په ټول مال سره وصیت وکړم؟ رسول صلی الله علیه وسلم وویل: نه، سعد وویل: په دوه پر دری برخې وصیت وکړم؟ رسول صلی الله علیه وسلم وویل: نه، سعد وویل: ایا په خپل نیمايي مال سره وصیت وکړم؟ رسول صلی

الله عليه وسلم وويل: نه، سعد وويل: په دريمه برخه د مال وصيت وکړم؟ رسول صلى الله عليه وسلم وويل: په دريمه برخه د مال وصيت وکړه، او د ادريمه برخه هم ډيره ده. ځکه که ته خپل وارثان اغنيا پرېږدې دا به غوره وي نسبت دې ته چې دوى فقيران وي او له خلکو سوال کوي.

د يادونې وړ ده چې د تير شويو شرايطو په موجوديت کې وصيت هغه وخت نافذ بلل کېږي کله چې وصيت کوونکى وفات شي، او له مرگ نه مخکې دوصيت کوونکي په ژوند کې د اجرا وړ نه دى، همدا رنگه وصيت کوونکى بايد قرضدار نه وي، که چيرې وصيت کوونکى قرضدار وي په اول قدم کې يې بايد قرضونه ورکړل شي، که د قرضونو د ادا کولو وروسته مال پاتې شو په دريمه برخه د مال کې يې وصيت نافذ بلل کېږي، ځکه الله تعالى فرمايى (مَنْ بَعَدَ وَصِيَّةً يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنًا) النساء: ۱۱ (خود ميراث دا ټولې برخي) د داسې وصيت د ادا کولو وروسته صورت نيسي چې مړي ورباندې وصيت کړى وي، او هم يې دين (قرض) د مخه ادا کړى وي. د وصيت په باب له دې مختصر او لنډو معلوماتو وړاندې کولو وروسته غواړم د واجبه وصيت په باب تفصيلى معلومات وړاندې کړم.

د واجبه وصيت په رابطه د دى لاندې موضوعاتو وضاحت ضروري دى:

واجبه وصيت څه ته وايي؟

د واجبه وصيت په رابطه د علماوو اختلاف؟

واجبه وصيت د چا لپاره واجب دى؟

د واجبه وصيت شرطونه کوم دي؟

د واجبه وصيت مقدار او اندازه څومره ده؟

د واجبه وصيت تعريف

ځينې علماوو واجبه وصيت داسې تعريف کړى: (چې يو شخص د خپلې لور اولاد، يا د زوى اولاد ته په څه مال سره وصيت وکړي) (۱۲)

او بعضو نورو داسې تعريف کړى: (د هغې لمسيانو لپاره په مال سره وصيت دى، چې د دوى پلار يا مور د نيکه او يا نيا په ژوند کې وفات شوى وي، او د دوى د نيکه يا نيا له وفات وروسته له خپل نيکه او نيا څخه له ميراث څخه د محبوب کيدو له وجې ميراث نه وړي). (۱۳)

اوځينونورو بيا داسې تعريف کړى (د هغې چا د اولادى لپاره چې د مورث په ژوند کې وفات شوى وي له ترکې څخه د يوى ټاکلى برخې په خاصو شرايطو سره تمليکول دي)(۱۴)

وصيت بايد اختياري وي، يو شخص کولای شي په خپله اراده او خوښه خپلو خپلوانو او يا پرديو ته د خپل ژوند په آخرى شيبو کې په يو اندازه مال سره وصيت وکړي، او که وصيت يې ونه کړ کوم لزوم ورباندې نشته، مگر کله کله وصيت هغه وخت ورباندې واجب کېږي چې د الله تعالى حق ورباندې پاتې وي: لکه حج يا زکات، يا کفارات، او يا د بنده حق ورباندې پاتې وي، لکه دين، يا امانت، په دې صورت کې وصيت ورباندې واجب دى، هغه کسان چې حجيا زکات او يا کفاره ورباندې لازم شوي وي او ادا کړي يې نوي، اوبيا د چا ورباندې قرض وي، او يا د چا ورسره امانت وي، ادا کړى يې نه وي، په دې شخص واجبه ده چې په دى هکله ورثې ته وصيت وکړي چې دا حقوق د ده له مرگهوروسته ورته د ده له ترکې څخه ادا کړي، او دا وصيت ورباندې واجب دى، او دې کې اختلاف نشته، مگر د علماوو ترمنځ د وصيت واجبه د اختلاف ځاى هغه واجبه وصيت دى چې د افغانستان مدني قانون په ۲۱۸۲-۲۱۸۳-مادو کې او د مصر د وصيت قانون په ۷۱-۷۶ د ۱۹۴۶ کال قانون د يو تعداد خاصو اقاربو لپاره په خاصو شرايطو او ټاکلې اندازې سره وصيت واجب گرځولى دى، قانون د هغه شخص اولادى ته چې د خپل پلار يا مور په ژوند کې وفات شوي، د دې اولادې پر نيکه او نيا واجب گرځولي چې خپلو يتيمو لمسيانو ته په يو اندازه مال وصيت وکړي، که ده په خپل اختيار سره دا وصيت وکړ هغه نافذ او قابل اجراء دى او که وصيت يې نوي کړى، د قانون په اساس په واجبي ډول دا مال يتيمانو ته ورکول کېږي (۱۵)

ددى معلوماتو پر اساس ويلای شو چې وصيت په دوه ډوله دى:

لمړى: اختياري وصيت

دوهم: واجبه وصيت

لکه مخکې چې مو يادونه وکړه، وصيت بايد اختياري وي، موسى (وصيت کوونکى) کولای شي په خپله رضا او رغبت او اراده، کله چې وغواړي خپلو خپلوانو او يا بيگانه فقراوو ته په څه اندازه مال سره وصيت وکړي او وصيت ورباندې واجب نه دى، لکه څنگه چې رسول صلى الله عليه وسلم فرمايلى ((ان الله تصق عليكم بثلاث اموالكم زياده في اعمالكم فضوها حيث شئتم او حيث احببتم) (۱۶)

الله تعالی پر تاسې باندې ستاسې د اموالو او ملکیتونو د دریمې برخې پیروزونه کړی (تاسې کولای شئ د خپل مال پر دریمې برخې وصیت وکړئ) نو د خپل مال دریمه برخه چیرته چې غواړئ او یا چاته مو چې خوښه وي وصیت وکړئ)

مگر د علماوو ترمنځ د واجبه وصیت په رابطه اختلاف موجود دی.

جمهورو علماوو واجبه وصیت ته جواز نه دی ورکړی او منسوخ یې بولي، یو تعداد نورو علماوو لکه سعید بن مسیب، حسن بصری، طاووس، امام احمد، داود ظاهری، طبری، اسحق بن راهویه، ابن حزم ظاهری په واجبه وصیت باندې قائل دي، دوی وايي: کله چې له یو چا څخه مال په میراث پاتې شي په هغه باندې واجبه ده چې خپلو هغه اقرباوو ته چې د حجب یا حرمان له کبله میراث نشي اخیستی، په یو اندازه مال هغوی ته وصیت وکړي، او که وصیت و نه کړي په ورته وو باندې واجبه ده چې له متروکه مال څخه یو مقدار مال هغوی ته ورکړي (۱۷)

د افغانستان مدنی قانون او د مصر د وصیت قانون هم په واجبه وصیت باندې قائل دي او په خپلو قوانینو کې یې ځای ورکړی.

غواړم د واجبه وصیت د ثبوت په رابطه د هغه علماوو دلائل ذکر کړم چې واجبه وصیت ته یې جواز ورکړی، او همدارنگه د جمهورو علماوو دلائل چې واجبه وصیت ثابت نه بولي - ذکر کړم، او همدارنگه د مدني قوانینو مواد په دی رابطه په تفصیل سره ذکر کړم.

د واجبه وصیت په هکله د علماوو اقوال:

په عامه توگه د واجبه وصیت په هکله دوه نظره موجود دي.

1. د جمهورو علماوو نظر

2. د ابن حزم ظاهری او یو شمیر تابعینو او مفسرینو نظر.

لومړی جمهور علما (حنفی، مالکی او شافعی او بعضی نور علماء) وايي: کله چې یو مسلمان وفات کیږي په ده باندې خپلوانو او نزدی اقاربو ته په یو مقدار مال سره وصیت کول واجب نه دي، بلکه وصیت کول سنت یا مستحب کار دی، که چیرې یې خپلو اقرباوته د خپل مال په دریمه برخه وصیت وکړ، دا ښه کار دی، او په دې وصیت سره اجر او ثواب ورکول کیږي، خوکه وصیت یې ورته ونه کړ، گناه گار نه گنل کیږي، وصیت ورباندې واجب نه دی دوی وايي: کوم وصیت چې د اسلام لومړنیو ورځو کې د دې مبارک آیت په اساس خپل اقاربو ته واجب شوی وه، چې الله تعالی فرمایي (كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ)

د دې وصیت وجوب د میراث د آیتونو او احکامو په نازلیدو سره منسوخ شو، ځکه د اسلام په لمړنیو ورځو کې د میراث احکام نه وو نازل شوي، کله به چې څوک وفات کیدل، د خپل مال او ثروت په باره کې په یې خپل مور، پلار او یا نورو خپلوانو ته د پورتنی آیت په اساس په یو مقدار مال سره وصیت کولو، ترڅو د ده له وفات وروسته د ده مال بې سرنوښته پاتې نشي، خو کله چې د میراث احکام نازل شول، او په میراث کې د هر حقدار حق معلوم شو، د وصیت د وجوب حکم منسوخ شو (۱۸)

له دی کبله رسول صلی الله علیه وسلم فرمایي (إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَعْطَى كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ فَلَا وَصِيَّةَ لِلْوَارِثِ) (۱۹)

(د میراث د احکامو په نازل کیدو سره، الله تعالی د هر حقدار وارث حق معلوم کړ، وروسته له دی وارث ته وصیت نشته)

همدارنگه رسول صلی الله علیه وسلم فرمایي: (إِنَّ اللَّهَ تَصَدَّقَ عَلَيْكُمْ بِثُلُثِ أَمْوَالِكُمْ زِيَادَةً فِي أَعْمَالِكُمْ فَضَعُوهَا حَيْثُ شِئْتُمْ أَوْ حَيْثُ أَحْبَبْتُمْ) (۲۰)

الله تعالی پر تاسې باندې ستاسې د اموالو او ملکیتونو د دریمې برخې پیروزونه کړی (تاسې کولای شئ د خپل مال پر دریمې برخې وصیت وکړئ) نو د خپل مال دریمه برخه چیرته چې غواړئ او یا چاته چې مو خوښه وي وصیت وکړئ)

امام شمس الاثمه سرخسی په خپل کتاب مبسوط کې ویلي: (اعلم بأن الوصية عقد مندوب اليه مرغوب ليس بفرض ولا واجب عند جمهور العلماء) پوه شه چې وصیت کول مستحب او تشویقي عقد او تړون دی، د جمهورو علماوو په نظر سره فرض او واجب نه دی.

او بیا وايي: زمونږ دلیل پدی رابطه چې وصیت کول (اقاربو ته) جائز او روا کار دی او وصیت کول پر مور واجب نه دي، در رسول الله صلی الله علیه وسلم دا حدیث په څرگند ډول دلالت کوي چې وصیت کول فرض او واجب نه دي بلکه د نفلي عباداتو په شان مستحب او جائز کار دی.

بل دا چه له مرگ وروسته یو چاته د مال صدقه کول او پیروزونه، د ژوندون حالت کې یو چاته د مال صدقه کولو باندې قیاس کیږي، په دې کې شک نشته چې د ژوند په حالت کې یو چاته مال صدقه کول فرض او واجب نه دي بلکه مستحب کار دی، له مرگ نه وروسته هم یو چاته د وصیت په طریقه د مال صدقه کول هم فرض او واجب نه دي بلکه مستحب او د ثواب کار دی.

اما کوم آیت چې د وصیت په رابطه قران کریم کی راغلی: (كُنِبَ عَلَیْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ، حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ) په دې آیت سره اگر که بعضې علماوو دوصیت د وجوب لپاره استدلال کړی، خو امام سرخسی رحمه الله وایي: اکثر د تفسیر علماوو په دې اتفاق کړی چې د اسلام په لومړنیو شیبوکې کله چې د میراث آیتونه نوو نازل شوي وصیت کولو واجب وه، خو کله چې د میراث آیتونه نازل شول د دې آیت حکم منسوخ شو. (۲۱)

امام قراقی په خپل کتاب الذخیره کې د وصیت د وجوب او عدم وجوب په رابطه د علماوو نظریات او دلائل ذکر کړي دي، او دایې ویلي دي چې دامام مالک او جمهورو علماوو نظر دادی چې وصیت کول واجب نه دي، بلکه خپلوانو ته په مال سره وصیت، د وصیت د شرائطو مطابق مستحب کار دی. او د وصیت وجوب چې د اسلام په لومړیو شیبو کې د دې مبارک آیت سره (كُنِبَ عَلَیْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ) ثابت وه، هغه وجوب د میراث د آیتونه به نازلیدو سره نسخ شو.

او یا دا ایت د رسول صلی الله علیه وسلم په دې حدیث سره نسخ شوی چې فرمایي (ان الله قد اعطى كل ذی حق حقه فلا وصیه لوارث) (۲۲)

امام خطیب شریینی چې د امام شافعی مذهب نوموتی عالم دی په خپل کتاب مغنی المحتاج کې د وصیت د حکم په باب داسې لیکي: (و كانت اول الاسلام واجبه بكل مال للوالدين والاقربین بقوله تعالی (كُنِبَ عَلَیْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ) حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ) الايه ثم نسخ وجوبها بايه الموارث وبقی استحبابها فی الثلث فاقبل لغیر الوارث)

د اسلام په لومړنیو شیبوکې مور او پلار او اقاربو ته په مال سره وصیت کول د الله تعالی د دې قول په بنا چې فرمایي (كُنِبَ عَلَیْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ) واجب وه، بیا د میراث آیتونو په نازلیدو سره د وصیت وجوب منسوخ شو، اود ترکی په دریمه او یا دریمې نه په کمه برخه کې غیر وارثو اقرباوو ته وصیت کولو حکم مستحب پاتې شو. (۲۳)

ابن قدامه المقدسی چې د حنبلی مذهب مشهور عالم دی، په خپل کتاب المغنی کې د وصیت د حکم په رابطه داسې لیکي: (و لاتجب الوصیه الا علی من علیه دین، او عنده ودیعه، او علیه واجب یوصی بالخروج منه، فان الله تعالی فرض اداء الامانات، و طریقته فی هذا الباب الوصیه فتكون مفروضه علیه، فاما الوصیه بجزء من ماله، فلیست بواجبه علی احد، فی قول الجمهور، و بذلك قال الشعبي، والنخعی، و الثوری، و مالک، و الشافعی واصحاب الرأی وغیرهم، و قال ابن عبدالبر: اجمعوا علی أن الوصیه غیر واجبه الا علی من علیه حقوق بغیر بینة و امانه بغیرشهادها لا طائفه شدت فواجبها)

(وصیت واجب نه دی مگر په هغه چا وصیت کول واجب دي چې په هغه باندې دین وی او یا له هغه سره د چا امانت وی او یا په هغه باندې کوم واجبی حق وی، د دې حق د ادا کول لپاره باید یو چا ته وصیت وکړی ځکه چې الله تعالی د امانتونو ادا کول او سپارل فرض گرځولی، او د امانت ادا کولو لاره وصیت کول دي، نو ځکه وصیت کول ورباندې فرض دي، اما د مال په یوه برخه (خپلوانو یا فقرا وو ته) وصیت کول د جمهورو علماوو په نظر سره واجب نه دي، او دا د امام شعبی نخعی، ثوری، مالک، شافعی، اصحاب الرأی (حنافو) او نور علماوو نظر دی.

ابن عبد البر ویلی: علماوو په دې سره اجماع کړی چې وصیت واجب نه دی، مگر وصیت کول په هغه چا باندې واجب دی چې په هغه باندې د خلکو حقوق وی او شاهد وجود و نه لري، او یا د چا امانت ورسره موجود وی او شاهدان ورباندې نوي موجود (نو په داسې شخص باندې وصیت کول واجب دي، ځکه که وصیت و نه کړی کیدی شي د خلکو حقوق ضایع شي) (۲۴)

دوهم قول: چې د اهل ظاهر او یو تعداد فقهاوو او مفسرینو نظر دی: لکه سعید بن مسیب، حسن بصری، طاووس، داود ظاهری، ابن حزم ظاهری، امام طبری، اسحاق بن راهویه، اوداودظاهری.

دوی وایي: کله چې یو مسلمان وفات کیږي، په هغې باندې واجبه ده چې خپلو هغو اقرباوو او خپلوانو ته چې وارثان نه دي او له متوفی مال په میراث نه اخلي، په یو مقدار مال سره وصیت وکړي، او که وصیت و نه کړي گنهار، او د واجبو ترک کوونکی گنیل کیږي، او په ورته او یا وصی باندې لازمه ده چې دې اقرباوو ته -چې وارثان نه دي د مړي له ترکی څخه یو مقدار مال ورکړي. (۲۵)

ابن حزم ظاهری وایي: (په هر مسلمان باندې دا فرض ده، چې خپلو هغو اقرباوو او خپلوانو ته چې له ده څخه میراث نه اخلي- په یو مقدار مال سره وصیت وکړي- که میراث نه اخیستل بې د غلامی، یا کفر له خاطره وي. او یا چا له میراث څخه محجوب کړي وي، او یا وارث نه وي- نو دوی ته دې په یو اندازه مال سره- چی زړه یی غواړی - وصیت وکړي او په دې کې ټاکلی اندازه نشته، او که دا کار ونه کړي. څه مقدار مال له ترکی څخه باید دي خپلوانو ته ورکړل شي، او خامخا یی باید ورته او یا وصی - کومه اندازه مال چې مناسب گنی- باید دې اقربو ته ورکړي. (۲۶)

۱- د الله تعالی دا قول چې فرمایي (كُنْتُ عَلَيكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدُكُمْ الْمَوْتُ إِنَّ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ ۚ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ) دوی وايي: چې په دې مبارک آیت کې (کتاب) د (فرض) یعنی د فرض کړې شوي په معنی ده، یعنی د مرگ په وخت کې په تاسې باندې وصیت کول، مور او پلار او اقاربو ته فرض دي، بل دا چې د دې وصیت په دې آیت کې، په مصدر (حقاً) سره تاکید شوی، دا هم د وصیت پر وجوب باندې دلالت کوي.

بل دا چې په دې آیت کې راغلي (علی المتقین) یعنی دا وصیت په متقینو او له الله نه ویریدونکو کسانو باندې واجب دی، دا په دې دلالت کوي چې وصیت کول د تقوی له لوازمو څخه دی، او د تقوی مخالفت حرام دی، نو په دې اساس وصیت کول واجب دي. (۲۷)

۲- په دې آیت سره استدلال کوي (وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا)

په دې آیت کې له (الوالقربی) نه هغه خپلوان مراد دی چې وارثان نه وي، او د الله تعالی دا قول (وَأَرْزُقُوهُمْ فِيهَا) یعنی د میراث د تقسیم شوي مال نه څه ورکړی (وَأَرْزُقُوا) د امر کلمه ده، او امر پر وجوب دلالت کوي، نو د آیت معنی دا ده، هغه خپلوان چې ستاسې نه میراث نه وړي په یو مقدار مال هغوی ته وصیت وکړی. (۲۸)

۳- د رسول صلی الله علیه وسلم حدیث چې له عبدالله بن عمر نه روایت دی (أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَا حَقَّ امْرَأٍ مُسْلِمٍ لَهْ شَيْءٌ يُوصِي فِيهِ، يَبِيتُ لَيْلَتَيْنِ الْا وَ وَصِيَّتَهُ مَكْتُوبَةً عِنْدَهُ) (۲۹)

د رسول صلی الله دا قول (ماحق امرئ مسلم) یعنی د مسلمان لپاره نه بنیایي کله چې د وصیت لپاره مال و لري، چې دوه شپې هم ورباند تیرېږي مگر دا چې خپل لیکلی وصیتورسره وي نو د حدیث دا کلمه (ماحق امرئ مسلم) په ظاهر سره د وصیت پر وجوب باندې دلالت کوي، نو په دې اساس دا حدیث په قرآن کریم کې هغه واجبه وصیت چې غیر وارثو اقرباوو لپاره راغلی - تأیید وي (۳۰)

جمهور علما وايي: په هغه آیتونو سره چې د دوهم قول علماوو د وصیت د وجوب لپاره استدلال کړی دا استدلال یې درست نه دی؛ ځکه د دې دواړو آیتونو حکم د میراث د آیتونو په نازلیدو سره منسوخ شوی، د اسلام په ابتداء کې چې کله د میراث احکام نوو نازل شوي، مور او پلار او اقاربو ته د متروکه مال په باب د ذکر شوو آیتونو په اساس وصیت واجب وه، خو کله چې د میراث آیتونه نازل شول، رسول صلی الله علیه وسلم وفرمایي (إِنَّ اللَّهَ قَدْ اعطَى كُلَّ ذِي حَقِّهِ فَلَا وَصِيَّةَ لِلْوَارِثِ) (۳۱)

هغه واجب وصیت د مور او پلار او نور وارثو اقرباوو په هکله منسوخ شو، او د غیر وارثو اقرباواونورو کسانوته وصیت کول مستحب و گرځول شو، د وصیت د استحباب دلیل د رسول صلی الله علیه وسلم دا حدیث دی--چې فرمایي: (إِنَّ اللَّهَ تَصَدَّقَ عَلَيْكُمْ بِثُلُثِ أَمْوَالِكُمْ زِيَادَةً فِي أَعْمَالِكُمْ فَضَعُوهَا حَيْثُ شِئْتُمْ أَوْ حَيْثُ أَحْبَبْتُمْ) (۳۲)

الله تعالی پر تاسې باندې ستاسې د اموالو او ملکیتونو د دریمې برخې پیرزونه کړی (تاسې کولای شئ د خپل مال پر دریمې برخې وصیت وکړئ) نو د خپل مال دریمه برخه چیرته چې غواړئ او یا چاته چې مو خوښه وي وصیت وکړئ) - د دې حدیث په بنا که څوک وغواړي د مرگ په وخت کې خپلو خپلوانو او یا نور وکسانو ته وصیت کولای شي، او که خوښه یې نوي، وصیت کول ورباندې واجب نه دي، او په نه وصیت کولو کنهگار نه بلل کېږي (۳۳)

او جمهور علما د عبدالله بن عمر د حدیث په رابطه وايي: چې دا حدیث د هغه چا په رابطه د وصیت وجوب بیانوي. چې د هغې پر ذمه باندې د خلکو حقوق وي، که چیرې د دې حقوقو په رابطه وصیت و نه کړي، د دې احتمال شته چې هغه حقوق ضایع او تلف شي، مثلاً د ده سره د چا مال امانت وي، او یا د چا ورباندې قرض وي او ورثی ته معلومات نه وي او په دې رابطه سندهموجود نه وي، نو د عبدالله ابن عمر حدیث په بنا د نوموړيو حقوقو په رابطه باید وصیت وکړي ځکه مرگ ناڅاپی راځي، وخت یې هم معلوم نه دی، کیدای شي ناڅاپي مرگ یې د وصیت مانع وگرځي، نو پکارده چې مخکې له مخکې د دې حقوقو په رابطه خپلې ورثی ته وصیت وکړي (۳۴)

راجح قول:

دواچه وصیت په رابطه د جمهورو علماوو نظر راجح دی، یعنی د میراث د آیتونو په نازلیدو سره واجبه وصیت منسوخ شو، خپلو خپلوانو ته په مال سره وصیت کول مستحب کار دی، پدې رابطه کوم دلایل چې د جمهورو علماوو د نظر د تأیید لپاره، ذکر شوي، قوی بلل کېږي، د یادونې وړ ده، که چیرې په هر مسلمان د مرگ په وخت کې وصیت کول واجب وي، اسلامی امت به په وصیت کولو سره د نورو فرایضو او واجباتو په شان لکه لمونځ، روژه، زکات او حج، التزام نبودلی وه، پداسې حال کې چې رسول صلی الله علیه وسلم وفات شو او په مال سره یې وصیت ندی کړی، خلفاء راشدین وفات شول هیڅ یوه په مال سره وصیت ندی کړی، له هغوی نه ورسته صحابه کرامو او نور اسلامی امت څخه داسې څه ندی رانقل شوی چې حتما به هر یوه دمرگ په وخت په مال سره وصیت کوي، دا ټول پدې دلالت کوي چې وصیت کول واجب ندی.

په قانون کې واجبه وصیت

د افغانستان مدنی قانون د اجتماعی مصالحو په نظر کې نیولو سره، او د ورته او اقرارو تر منځ په میراث کې د عدالت او توازن تأمینولو په اساس، د متوفی هغه لمسیانو ته چې دوی پلار د نیکه یا نیا په ژوند کې وفات شوي وي، او د میراث د قواعدو په اساس دوی د میراث مستحق نه گرځي، د ابن حزم او هغه علماوو او مفسرینو د نظر په اساس، چې غیر وارثو اقراروته وصیت واجب بولي، قانون د خاصو شرائطو په نظر نیولو سره، دوی ته وصیت واجب بللی.

د افغانستان مدنی قانون په (۲۱۸۲) ماده کې د واجبه وصیت په رابطه داسې حکم کوي (که مړي د خپلې فرعي هغې ولد ته چې د هغې په ژوند کې حقیقتاً مړ شوی یا ورسره یوځای، که څه هم حکما وي- مړ شوی وي، د هغې مثل په اندازې چې که چیرته د هغه د مړینې په وخت کښې ژوندی وي نو د هغه په ترکې کښې دا ولدد میراث مستحق کیده، نو د فرعي د پاره په ترکې کښې د دې حصی په اندازې د دریمې برخې په حدودو کې وصیت واجبه بولي، دا په دی شرط چې میراث وړونکی نه وي او په دی شرط چې مړی ورته بی له عوضه د بل تصرف دلاری دومره شی نه وي ورکړي چې دهغه د پاره واجبه بولي، که یی د واجبه اندازې څخه کم شی ورکړي وو، نو دومره اندازه وصیت ورته لازمیږي چې هغه پوره کړي (۳۵)

(۲۱۸۳) ماده وایی (د دی قانون د (۲۱۸۲) مادې درج شوی وصیت د لومړې طبقې د اصلی لورگانو او اولادونو ته، او اصلی زامنو اولادونو د پاره چې د ملا څخه وی- دی، که څه هم درجې یې ټیټې شي، خو په دی ترتیب چې هر اصل خپله فرعه حجه وي، نه د بل فرعه. او د هر اصل حصه د هغې په فرعي باندی. لکه د میراث د ویش په شان ویشل کېږي، که څه هم درجې یې ټیټې شي. او دا ترتیب داسې حکم لري چې هغه یا اصول چې د هغوی په وسیلې فرعي مړي ته منسوبېږي د هغه د مړینې وروسته مړه شوي وي او د هغوی مړینې د طبقو د ترتیب په شان مرتب صورت موندلی وي (۳۶)

د مصر د وصیت قانون په (۷۶) ماده ۷۱ شمیره د ۱۹۴۶ میلادی کال داسې حکم کوي (کله چې متوفی د خپل هغه اولاد فرعي (زوی یا لور ته) چې د ده په ژوند کې وفات شوي وي او یا له ده سره یوځای په یوه حادثه کې وفات شوي وي، اگر که حکما وفات شوي وي (قاضی یې په مرگ سره حکم کړی وي) لکه مفقود) په هغه اندازه مال سره چې اولاد یې په میراث سره په ترکه کې مستحق کیږي- او یا یې د وفات په وخت ژوندی وي- وصیت نوي کړی، د دې ولد فرعي (زوی یا لور ته) په همدی مقدار برخې سره چې د ترکې دریمې برخې زیات نوی، وصیت واجب دی. (۳۷)

د افغانستان د مدنی قانون او د مصر د وصیت قانون له ذکر شویو مادو څخه په څرگنده معلومیږي چې د متوفی هغه لمسیانو ته چې د هغوی پلار د هغوی د نیکه په ژوند کې وفات شوی وي و د یو لړ شرائطو په نظر نیولو سره وصیت واجب بللی- یعنی نیکه که خپلو دغه لمسیانو ته په یو مقدار مال هم وصیت نوي کړی د قانون په حکم سره هغوی ته د متوفی له ترکې څخه هغه مقدار مال ورکول کېږي کوم چې پلار یې د حیات په صورت کې د میراث مستحق گرځیده په دې شرط چې د ترکې له دریمې برخې زیات نشي.

دا چې د افغانستان مدنی قانون او د مصر د وصیت قانون واجبه وصیت حکم د مړی تر لمسیانو پورې منحصر بللی، او نورو خپلوانو ته یې ندی غزولی، د دي وجه دا ده: چې له یوې خوا نه لمسیان له مړي سره ډیر نژدې قرابت لري، او له بلې خوا لمسیان یتیمان دي او یتیمان د ژوند یو په پرته- چې د دوی تر وینه بلل کېږي- مال ته ډیر ضرورت لري، او بل دا چې دا به عدالت نه وي چې د یتیمانو تر وینه له متوفی مال په میراث یوسي او یتیمانو تهله یوې خوا یتیم توب درد رسیدلی، او بلې خوا له میراث نه هم محروم شی، او بل دا چې: وصیت که واجب هم نه وي بلکه اختیاری وي، اولوالامر کولای شي چې د مصلحت او ضرورت په اساس یو جائز او مباح کار واجب وگرځوی قانون هم د یتیمانو د مصلحت او ضرورت په اساس د دوی په حق کې وصیت واجب گرځولی یعنی که متوفی په خپل ژوند کې یتیمانو ته په مال سره وصیت هم نه وي کړی د قانون د حکم په اساس د ترکې نه په هغه اندازه مال د واجبه وصیت پر اساس ورکړل شي په کومه اندازه یې چې پلار د ژوندی توب په صورت کې د مال مستحق گرځیده.

د افغانستان د مدنی قانون او ابن حزم ظاهری د مذهب ترمنځ د واجبه وصیت په رابطه توپیرونه:

د افغانستان مدنی قانون او د مصر د وصیت قانون اگر که د ابن حزم ظاهری د مذهب او یو تعداد تابعینو او فقهاوو او مفسرینو د پیروی او متابعت په اساس واجبه وصیت ته جواز ورکړی، خو بیا هم د مدنی قانون او ابن حزم ظاهری د مذهب ترمنځ یو لړ توپیرونه موجود دي:

۱- مدنی قانون واجبه وصیت تنها هغه لمسیانو ته - چې د هغوی پلار د دوی د نیکه په ژوند کې وفات شوی وي او دوی د میراث مستحق نه وي- لازم گرځولی او د متوفی نورو اقرارو ته چې وارثان نوی وصیت واجب او لازم نه بولي، په داسې حال کې چې امام ابن حزم ظاهری د متوفی ټولو هغو اقرارو ته چې وارثان نوی وصیت واجب بللی، که لمسیان وي، یا نیکه او نیا وي، او یا ورپورته او نور خپلوان وي، په دی شرط چې وارثان نه وی. او دا وصیت تر بعضې اقرارو پورې منحصر کولای شي.

ابن حزم رحمه الله وایی (پر هر مسلمان باندی فرض ده چې خپلو هغه اقرارو ته چې له ده څخه، د غلامی. له وجی یا د کفر له وجی، یا د حجب په خاطر، یا د کوم بل سبب په اساس میراث نه وړي په یو مقدار مال سره چې زړه یې وغواړي وصیت وکړي او په دي کې ټاکلی اندازه نشته، او که وصیت یې ورته نوي کړی، خامخا د دې خپلوانو ته، د ده ورته او یا وصی یو مقدار مال ورکړی. (۳۸)

۲- مدنی قانون او د مصر د وصیت قانون واجبه وصیت د ترکې تر دریمې برخې پورې منحصر کړې او واجبه وصیت باید د ترکې له دریمې برخې زیات نشي او که له دریمې برخې په زیات مال سره وصیت هم شوی وي د اجراء وړ ندی، امام ابن حزم ظاهري د واجبه وصیت لپاره ټاکلی اندازه نه ده تعیین کړې بلکه په کومه اندازه چې د وصیت کوونکی زړه وغواړی وصیت کولای شي او په دې کی ټاکلی اندازه نشته.

۳- مدنی قانون او د مصر د وصیت قانون، د متوفی د لورگانو تنها لومړنی طبقې اولاد ته وصیت واجب بللی لکه د لور زوی یا د لور لور او نورو کنبته طبقو ته یې واجب ندی بللی.

او که وصیت د زامنو اولادې ته وي، وصیت واجبه د زامنو اولادې ټولو طبقو ته کیدای شي لکه د زوی زوی، یا د زوی زوی زوی، یا د زوی لور یا د زوی لور او داسی نور.

د واجبه وصیت د استحقاق شرطونه

1. لمسیان د میراث مستحق نه وی: د متوفی هغه لمسیان چې وصیت ورته واجب دئ دا په دی شرط چې د میراث د قواعدو په اساس با لفضل د میراث مستحق نه وي، او که چیرې د میراث مستحق وي - اگرکه کم شی وی - بیا وصیت ورته واجب نه دئ، بلکه هغه برخې مستحق دئ کوم چې د میراث د قواعدو په اساس یې مستحق گرځي، لکه څنگه چې په (۲۱۸۲) ماده کې په دې تصریح شوی.

د مثال په ډول که یو شخص وفات شی او له ده څخه مور، دوه لورگانې، او یوه د زوی لور او یو د زوی زوی چې د دوی دواړو پلار د نیکه په ژوند کی وفات شوی وي، پاتې شي، پدی صورت دوی وارثان پاتې دي، په دې صورت کې د زوی لور او زوی ته وصیت واجب نه دئ؛ ځکه دوی له ترکې څخه د عصوبت په اساس د شپږمې برخې میراث مستحق گرځي، اما په پورتنی مثال کې که د متوفی د زوی زوی موجود نه وي، د زوی لور د متوفی له ترکې څخه د میراث په اساس د څه شي مستحق نه گرځي، په دی حالت کې وصیت ورته واجب دئ، کولای شي چې د واجبه وصیت پر اساس د نیکه له ترکې څخه هغه مقدار مال مستحق شي، که چیرې پلار یې ژوندی وی دهغی مال مستحق گرځیده.

2. متوفی (نیکه یا نیا) خپلو هغه لمسیانو ته چې پلاری د ده په ژوند وفات شوی وي، بی له عوضه له بلې لارې، لکه هبه، وقف - هغه مقدار مال چې د واجبه وصیت سره مساوي وي - نه وي ورکړی، او که نیکه دې لمسیانو ته بې له عوضه دومره مال چې د واجبه وصیت له مقدار سره مساوي وي - په خپل ژوند کې ورکړی وي، بیا وصیت ورته واجب نه دئ او که د واجبه وصیت نه یې په کم مقدار سره مال ورکړی وي، په هغه اندازه چې د دوی حصه تکمیل شي، له ترکې څخه د واجبه وصیت په اساس ورته اجرا کیږي.

د واجبه وصیت مقدار او اندازه

مدنی قانون په خپله (۲۱۸۲) ماده کې د متوفی د هغه لمسیانو لپاره چې د هغوی پلار د نیکه په ژوند کې وفات شوی وي په هغه اندازه او مقدار سره - کوم چې د دوی پلار د حیات او ژوند په صورت کې د میراث مستحق گرځیده - وصیت واجب بللی، په دی شرط چې دا مقدار د ترکې له دریمې برخې زیات نوی، او که چیرې یې د میراث برخه د ترکې له دریمې برخې زیاتیده بیا وصیت په دریمه برخه سره واجب دئ؛ ځکه دوی چې د دې برخې مستحق گرځي د میراث په اساس د دی برخې مستحق نه گرځي؛ ځکه دوی له میراث څخه محجوب دي، بلکه د واجبه وصیت په اساس د دې برخې مستحق گرځي.

په خلاصه ډول سره ویلای شو که چیرې د هغې لمسیانو د پلار د میراث برخه (چې دنیکه په ژوند کې وفات شوی) د ترکې له دریمې برخې لږه وه، دوی د همدی میراث د واجبه وصیت په اساس مستحق گرځي، او که د میراث برخه یې د ترکې له دریمې برخې سره مساوي یا زیاته وه په دی صورت کی تنها د ترکې دریمه برخه مستحق دي، د زیات مال مستحق نه دي، د یادونی وړ ده چې ابن حزم ظاهري د واجبه وصیت لپاره معینه اندازه نه ده ټاکلی بلکه په کوم مقدار سره چې وصیت کوونکی غوښتی وي، وصیت کول ورباندی واجب دي.

دڅیړنې پایلې

1. د جمهورو و علمو او نظر دا دئ: وصیت په اسلامی فقه کې اختیاري اومستحب کار دئ، که چیرې یوشخص د ژوند په اخري شیبوکې د خپل مال په دریمه برخه - خپلو هغو اقراربوته چې له میراث نه محجوب او یا محروم وي، اویا د میراث مستحق نوي - وصیت وکړي د اجر او ثواب کار دئ، ورباندې واجب اولازم نه دئ.
2. اهل ظاهر او رین اوفقها په دې نظر دي، کله چې یو شخص وفات کیږي اوله هغې نه مال په میراث پاتې شي، په هغه باندې واجبه ده چې خپلو هغو اقراربو ته چې د میراث مستحق نه دي - په یواندازه مال سره وصیت وکړي، اوکه وصیت یې و نه کړ، په ورته یا وصی باندی لازمه ده چې د مړي غیر وارثو اقراربو ته څه مقدار مال د مړي له ترکې څخه ورکړي.

3. د افغانستان مدني قانون او د مصر د وصيت قانون يوازې د مړي د زوی له طرفه لمسيانوته، او د لور له طرفه لومړی طبقې لمسيانوته چې د دوی پلار د نيکه په ژوند کې وفات شوی وياو د ميراث مستحق نه وي، د مصلحت او ضرورت په بنا په ځانگړو شرايطوسره وصيت واجب بللی، اوکه نيکه د دوی په هکله وصيت نوې کړی، د قانون د حکم پر اساس دوی ته له ترکې څخه په هغه اندازه مال ورکول کېږي کوم مال چې پلار يې د ژوند په صورت کې د ميراث مستحق گرځيده، په دې شرط چې د ترکې له دريمې برخې زيات نشي.

وړاندیزونه:

په اسلامي ټولنه کې ډير ځله داسې واقع شوي او واقع کېږي، چې د پلار په ژوندانه کې يو زوی وفات کېږي اولاد يې يتيمان پاتې کېږي، د اجتماعي عدالت د تأمين په خاطر، او د يتيمانو د بې وزلي په منظور، او دا چې دوی د ميراث د قواعدو په اساس د ميراث مستحق ندی، زه دا پيشنهاده کوم.

1. چې د علماوو او مساجدو د امامانو له خوا عامه پوهاوی زيات شي، چې کله د پلار په ژوند کې يو زوی وفات کېږي، نيکه مخکې له مخکې خپلو لمسيانو ته به يو مقدار مال وصيت وکړي.

2. د علمي تحقيقاتو او رسنيو له خوا دا څېړنې همگانې شي تر څو خلک د واجبه وصيت په رابطه پوره پوهاوی حاصل کړي.

ماخذونه

1. احکام ميراث ازنگاه فقه وقانون پوهاند عبدالعزيز، انتشارات سعيد ص ۴۸
2. فقه السنه، السيد السابق، ج: ۳، ص: ۲۸۷. د چاپ ځای: دارالفتح للاعلام العربي، د نشرکال: ۱۴۲۰ هـ ۱۹۹۹ م، ۲۱ چاپ. مخکې مرجع.
3. صحيح البخاری: د حديث شميره (۳۷۱۸). صحيح مسلم: د حديث شميره (۱۶۱۷)
4. صحيح البخاری: د حديث شميره (۶۷۳۳). صحيح مسلم: د حديث شميره (۱۶۲۸). بيهقي: ۲۶۹/۶
5. مسند احمد: ۴۴۱/۶. بيهقي: ۲۶۹/۶.
6. بدائع الصنائع، کاساني، ج: ۴، ص: ۴۲۳، د چاپ ځای: داراحياء التراث العربي، دريم چاپ، بيروت، لبنان، ۱۴۲۱ هـ، ۲۰۰۰ م. حديث مخکې تخریج شوی.
7. فقه السنه، السيد السابق، ج: ۳، ص: ۲۸۴. د چاپ ځای: دارالفتح للاعلام العربي، د نشرکال: ۱۴۲۰ هـ ۱۹۹۹ م، ۲۱ چاپ
8. د ابوداود سنن، د حديث شماره: (۲۸۷۰). د ترمذی سنن، د حديث شماره: (۲۱۲۱) (۱۱) مخکې تخریج شوی.
9. شرح قانون الوصيه الجديد المصري الصادر به القانون رقم ۷۱ لسنه ۱۹۴۶، تالیف سيدعبدالله حسين.
10. احکام الموارث في الشريعة الاسلاميه، تالیف دكتور عمر عبدالله، ص: ۳۳۱، دارالمعارف، څلورم چاپ، ط ۱۹۶۶
11. دا د اردنی باحث سليمان اشقر تعريف دی، رأفت محمود عبدالرحمن نقل کړی، ص: ۸، د بحث عنوان دی: الوصيه الواجبه
12. احکام الموارث في الشريعة الاسلاميه، تالیف دكتور عيسوی احمد عيسوی، ص: ۲۶۳، په مصرکی د دارالتالیف مطبعه، شپږم چاپ، ۱۹۶۶ د عدلیي وزارت، رسمی جريده، دريم ټوک، ص ۷۰۴.
13. محلی، دابن حزم تالیف، ۳۴۹/۸. جامع البيان في تاويل القران، دمحمدين جريرطبري تالیف، ۳۸۵/۳
14. الفصول في الاصول، دابوبکر جصاص حنفی تالیف، ۲۷۷/۲. فتح القدير، دکمال ابن همام تالیف، ۴۱۴/۱۰
15. الموافقات، دشاطبي تالیف. ۴۸/۵. روضه الناظر، دابن قدامه تالیف. ۲۳۲/۱
16. مبسوط دسرخسی تالیف، ۱۴۲/۲۷، دارالمعرفه، بيروت. الذخيره، دقرافی تالیف: ۱/۷، دارالمغرب الاسلامی، بيروت. مغنی المحتاج، دخطیب شربیني تالیف: ۶۶/۴
17. دارالکتب العلميه، لمړی چاپ. المغنی، دابن قدامه تالیف، ۱۳۷/۶. احکام القران، دجصاص تالیف، ۹۰/۲
17. مبسوط دسرخسی تالیف، ۱۴۲/۲۷، دارالمعرفه، بيروت .
18. الذخيره، دقرافی تالیف: ۱/۷، دارالمغرب الاسلامی، بيروت

19. مغنی المحتاج، دخطیب شریینی تالیف: ۶۶/۴ دارالکتب العلمیه، لمړی چاپ.
20. المغنی، دابن قدامه تالیف، ۱۳۷/۶.
21. المحلی بالاثار، دابن حزم تالیف، ۳۴۹/۸ دارالفکرالعربی، بیروت. جامع البیان فی تاویل القرآن، دمحمدبن جریرطبری تالیف، ۳/۸۴۳، ۳/۳۸۵، ۳۸۸. الاحکام فی اصول الاحکام، دابن حزم تالیف، ۴/۱۱۳. دقرطبی تفسیر، ۲/۲۶۲.
22. محلی، دابن حزم تالیف، ۳۵۳/۸.
23. تفسیرطبری، ۳/۱۲۳. تفسیر الرازی، ۵/۲۳۱، ۲۳۵. تفسیر جصاص، ۱/۲۰۳. تفسیر سمرقندی، ۱/۱۲۰.
24. تفسیربغوی، ۱/۵۷۲. دار احیاء التراث العربی، بیروت، لمړی چاپ، ۱۴۲۰ هـ ق. تفسیرطبری، ۸/۷.
25. بخاری په صحیح کی روایت کړی، دحدیث شماره، (۲۷۳۸)
26. محلی، دابن حزم تالیف، ۳۴۹/۸. سبل السلام دصنعانی تلیف، ۱۵۱/۲
27. تفسیر قرطبی، ۵/۴۸. احکام القرآن دابن عربی تالیف، ۱/۴۲۸. تفسیربغوی، ۱/۵۷۳.
28. تفسیر قرطبی، ۵/۴۸، لباب التاویل فی معانی التنزیل، دعلاء الدین الخازن تالیف، ۱/۱۰۹. الذخیره دقرافی تالیف، ۷/۶.
29. دعدلی وزارت، رسمی جریده، دریم ټوک، ص ۷۰۴.
30. الوصیة الواجبة في القانون امصري، دراسة تأصلية تطبيقيه نقدية، د/عادل عبدالرحمن احمد محمد. ص ۳۸.
31. المحلي لابن حزم الظاهري ۳۵۳/۸